

Jan Antonín Mager

Prameny Tichých vod

V listopadu 2007 uplynulo již 130 let od chvíle, kdy v arménské Alexandropoli¹ ve věku 25 let podlehl tyfově nákaze nižegorodský dragoun, nadějný český spisovatel Bohumil Havlasa (1852 - 1877). Jeho nejznámějším a nejlepším dílem je román Tiché vody. Tato kniha vyšla od roku 1876 v mnoha vydáních. Připomeňme ve stručnosti její děj:

Na zámku v D. žije baron z Königsbergu v bezdětném manželství s chotí Valgou a také se svojí milenkou slečnou Bohdanou, která však je zde odloučena od jejich nemanželské dcerky. Po ztroskotaném mexickém tažení nalezl u zámeckého pána útočiště jeho příbuzný de Binelli, setník sboru císaře Maximiliána. Ve stejné době sem přijíždí se léčit další příbuzná, krásná jeptiška Amata Valerie. Pravidelným návštěvníkem zámku je lékař Sylvín VI(ček) z S., nejen jako terapeut, ale také jako oblíbený společník. To jsou hlavní aktéři románu, v němž jsou připodobněni tichým vodám. Ale pod zdánlivě klidnou hladinou jsou skryty víry vášní. Vztah baronův k milence není nikterak skrýván, baronka Valga ale své city odkrývá jen částečně zámeckému lékaři, k němuž má důvěru i jistý citový vztah. Sylvín Vlček, ateista a také demokrat, byť ženatý otec rodiny, neubrání se milostnému vzplanutí ke krásné jeptišce, která k němu sdílí stejné sympatie. Jejich vzájemný vztah se však nachází jen v rovině platonické. O Amatu Valeriei usiluje setník Binelli, jeho prvořadým zájmem je však jeptiščino věno pojištěné na zámku v D. Padělal totiž směnku na 80 000 zlatých. O této skutečnosti se dozvěděl zámecký lékař a to byl důvod - ostatním neznámý - souboje na pistole, v němž byl de Binelli lékařem postřelen. Ovlivněna názory lékařovými přehodnotila Amata Valerie své životní postoje, návrat do kláštera je pro ni již nepřijatelný. Také nechce nechat padnout na rodinu hanbu za setníkův zločin a ukončuje svůj život výstřelem z pistole. V poslední vůli odkazuje své věno de Binellimu. Její smrtí začíná další řetěz událostí. Baron Königsberg se nyní přímo od Binelliho dovídá o jeho trestuhodném činu, rozchází se s ním, prodejem panství v časové tísní pod cenou získává ale i osudnou směnku. S baronkou Valgou se dohodl na rozchodu a se slečnou Bohdanou odjíždí za jejich dítětem. V téže době lékař Vlček umírá na tuberkulózu a po zprávě o jeho skonu opouští i baronka Valga definitivně zámek.

Havlasovým současníkům ze Strunkovic a blízkého okolí bylo známo, že děj má celou řadu reálných prvků, odehrává se v konkrétním prostředí a také věděli, kdo byl autorovi předlohou při vytváření literárních postav. K publikování však došlo až po půl století po Havlasově smrti a teprve tehdy se vědomost o těchto skutečnostech dostala k literárním kritikům resp. historikům.² Kdo ve skutečnosti byli hrdinové románu naznačila v roce 1926 Maryša R. Šárecká, aniž by uvedla zdroj svých neúplných a místy nepřesných údajů.³ Základním a nesmírně cenným zdrojem informací je sdělení Ferdinanda Pátka z roku 1928.⁴ Zachytil v něm svědectví zasvěcené pamětnice slečny Barbory Šikolové⁵ a využil i archivní materiály, dnes zčásti nezvěstné, jejichž studium mu umožnil P. Karel Traxler.⁶ Stejně zdroje využil i Jan Bestrejka.⁷ V článku zveřejněném r. 1932 uvedl řadu dalších nových informací.⁸ Je pochoptitelné, že následující řádky již nemohou k tématu přinést žádné podstatné novinky. Ve stručnosti rekapitulují jen poznatky Pátkovy a Bestrejky a doplňují je pouze v drobnostech. Tentokrát jsem se však neubráníl zveřejnění i některých spekulativních postřehů.

Spisy Boh. Havlasy.
V družině dobrodruha krále.
Historický román.
Vyšel v „Laciné knihovně národní“ serie I. se-
šít 78.—82. po 10. O sobě stojí (2 díly) 2 zl. —
Vázané 3 zl. r. č.

Tiché vody.
Román.
Vyšel eo 1. čísle „Salonní bibliotéky“ ve skromné
úpravě.
Cena 1 zl. 20 kr. v lipkové vazbě 2 zl. 20 kr.
Lze dostati u podapsaného nakladatele; jakož i ve
všech knihkupectvích v Čechách i na Moravě.

J. OTTO,
knihkupectví a knihtiskárna v Praze, Václavské nám.
číslo 14.

¹ Alexandropol byla za sovětské éry přejmenována na Leninakan, po obnovení samostatnosti Arménie byl městu vrácen historický název Kumairi. V současných českých atlasech jej ponejvíce nalezneme pod názvem Gjumri.

² Dr. Jan V. Novák, Dr. Arne Novák: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až do politického osvobození, 3. vydání, Olomouc 1922, s. 513: „Tiché vody (1876) jsou romantickou malbou vysněného šlechtického života na českém venkově.“ Teprve ve 4. vydání, Olomouc 1936 - 1939, na straně 804 tiž autoři uvádějí: „Tiché vody (1876) jsou romanticky pohnutou malbou dílem vysněného, dílem skutečného šlechtického života na jihočeském venkově v rodném kraji Havlasově na Bavorovsku.“

³ Maryša R. Šárecká: Hrdinové Tichých vod, in: Národní politika č.335 ze dne 7. 12. 1926. Nezměněný text byl pak použit na s. 7 - 11 Neubertova vydání Tichých vod r. 1929.

⁴ Ferd. Pátek: Dějiště a osoby Havlasova románu „Tiché vody“, in: Časopis pro moderní filologii a literaturu, roč. XIV (1928), s. 15-22.

⁵ Barbora Šikolová byla nejstarší dítě dubského zámeckého zahradníka Františka Šikoly (Šikuly) a jeho manželky Marie, dcery borovanského bednáře Jana Hofticha. Do Dubu se matka dostala jako komorná Walburgy von Henikstein. Zde byli rodiče oddáni 28. srpna 1844 a Barbora se narodila v areálu dubského zámku 7. listopadu téhož roku. Zdejší události pak vnímala z bezprostřední blízkosti. Jako industriální učitelka se zavázala k celibátu; v pensí pak žila v Dubské Lhotě čp. 2, kde také 28. ledna 1929 zemřela.

⁶ Pater Karel Traxler, osobní děkan (*17. 1. 1866 Vlachovo Březí, +15. 5. 1936 Volyně), působil jako farář v Dubu v letech 1907 - 1936. Byl vynikající šachista, podílel se na organizování českých šachistů a redigoval odborných časopisů. Vytvořil stovky šachových úloh.

⁷ Jan Bestrejka (*27. 12. 1892 Javornice, +20. 4. 1944 Dub), od roku 1918 učitel v Dubu, od roku 1937 tamtéž řídící učitel obecné školy.

⁸ Jan Bestrejka: „Tiché vody“. Srovnání románu se skutečností, in: Zájmy Pošumaví č. 22 - 23 / 1932. Nově přetištěno v publikaci Václav Starý: Dub. Dub 2004, s. 141 - 147.

Dějštěm románu je především zámek v Dubu, kde i dnes můžeme nalézt některé ze zmiňovaných prvků, jako je např. grotta (umělá jeskyně) v zámeckém parku, dále ves - dnes městy Dub se svým okolím, zřícenina hradu Helfenburku a Strunkovice nad Blanicí, bydliště zámeckého lékaře a jeho rodiny. I ostatní lokality, autorem uváděné jen počátečním písmenem, nejsou smyšlené. Nádraží ve V. je tedy Dubu nejbližší železniční stanice Vodňany,⁹ pod literou Č. se skrývá blízká Čkyně, VI ... B ... již nezakrytě ukazuje na Vlachovo Březí a Lib ... na Libějovici.

Zámek v Dubu, hlavní dějiště Havlasova románu *Tiché vody*, stav 1. 3. 2003.

Dalším místem děje je zřícenina hradu Helfenburk, stav 25. 7. 1999

K baronu Kónigsbergovi byl Bohumilu Havlasovi předlohou rytíř Moritz von Henikstein, narozený 7. listopadu 1813 ve Vídni.¹⁰ Statek Dub a Borčice zakoupil roku 1839 od Jana šlechtice Nádherného a téhož roku sem přesídlil ze svého dosavadního bydliště na schwarzenberském zámku v Borovanech. Byl členem Vlastenecko-hospodářské společnosti v Čechách a Společnosti Českého muzea. Byl uznávaným zemědělským odborníkem, který zaváděl nové způsoby zemědělské práce a své znalosti předával i svým spoluobčanům, bývalým svým poddaným. V letech 1854 -1860 uskutečnil nákladnou přestavbu dubského zámku ve windsorském slohu. Nezanedbával také péči o místní kostel Rozeslání svatých apoštolů, který byl r. 1859 povýšen na farní a jehož byl patronem. Roku 1865 statek Dub prodal pražskému měšťanu Josefu Odkolkovi a vstoupil do služeb svého přítele, jímž byl majitel kolínského velkostatku F. Horský von Horskýfeld. Poslední údobí života prožil v hornorakouském Linci, kde bydlil na adrese Landstrasse 54. Zde zemřel 28. února 1879 a byl pochován na hřbitově sv. Barbory.¹¹

Baronka Valga byla ve skutečnosti Walburga von Henikstein. Byla o tři roky mladší než její manžel Moritz. Narodila se co dcera vrchního polního lékaře Heinricha Schmitze a jeho manželky Eleonory. Po prodeji statku Dub a Borčice a dočasném rozchodu s manželem se uchýlila do Lince, kde zemřela 6. prosince 1887. K sympatickému lékaři Sylvínu Vlčkovi posloužil spisovateli jako vzor vlastní otec Filip Havlasa, jemuž již v minulosti byla v tomto periodiku věnována pozornost.¹² Proto pouze připomínám, že skutečně byl dubským zámeckým lékařem, trpěl tuberkulózou a jí také v osudném roce 1865 podlehl.

Walburga Henikstein

Náhrobek vrchního polního lékaře Heinricha Schmitze, otce Walburgy v. Henikstein, umístěný na zevní straně presbytáře dubského farního kostela. Vlevo je menší náhrobek Bertý baronky von Gammera. Stav 2. 3. 1997.

Ohradní zeď dubského zámeckého parku s kapličkami sv. Vojtěcha a sv. Jana Nep., místo zmiňované v Havlasových *Tichých vodách*. Dnes jsou sochy světců odstraněny, aby se zamezilo jejich zcižení. Foto 20. 3. 1983.

⁹ V době Havlasově se tak jmenovala dnešní železniční stanice Čičenice. Nynější stanice ve Vodňanech tehdy ještě neexistovala, neboť Trať Čičenice - Prachatice, na níž leží, byla otevřena až roku 1893.

¹⁰ O Moritzovi von Henikstein mj. píše Františka Vachtová: Bratrci Heniksteinové na poli orném a bitevním, in: Heraldika (Jílové), roč. XIII / 1980, č. 1, s. 25 - 33.

¹¹ Za tyto informace vděčím své bývalé spolupracovnici, nedávno zemřelé paní Olze Kokešové rozené Křištofové, která mi je v roce 1987 zjistila v Linci. Reprodukce barončina podpisu pochází z listiny z r. 1886.

¹² Jan Antonín Mager: Sociologický vývod předků spisovatele Bohumila Havlasa, in: Rodopisná revue č. 3 / 2002, s. 29 - 33.

Postavě Amaty Valerie byla předlohou Berta baronka von Gamera, dcera Stanislava svobodného pána von Gamera, rytmistra a tajného kabinetního kurýra z Vídně, a jeho manželky Amalie rozené Döll-Grünthal. Jeptiškou nebyla. Je nesporné, že její smrt nebyla náhodná, ale že šlo o sebevraždu. Svědčí pro to skutečnost, že pokoj, v němž 29. listopadu 1859 došlo k tragedii, byl zevnitř uzamčen a že byl nalezen dopis na rozloučenou. Četl jej Moritz von Henikstein. Obsah psaní však zůstal utajen. Suicidium nebylo výsledkem zkratového jednání; poslední dobou byla Berta von Gamera často smutná a neděli předtím v kostele velmi plakala.

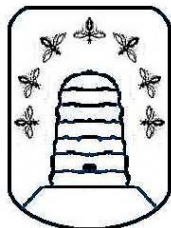
Jaké trápení mohla mít pětadvacetiletá žena? Odpověď lze tušit ve zvoleném cíli výstřelu. Ani hlava, ani hrud', ale podbřišek jako terč, jehož zásah řešil problém. Komisionální obdukcce byla provedena 1. 12. Dr. Niklasem, ranlěkařem Fantlem a komisařem Havlíkem. Příčinou smrti bylo stanovené vykrvácení z rozervaných velkých cév podbřišku. Dne 4. prosince 1859 byla Berta baronka von Gamera pohřbena u zevní strany presbytáře dubského kostela.¹³ Neznámým autorem posmrtně pořizovaný portrét Berty baronky von Gamera byl za 1. republiky v bavorském muzeu, jeho další osudy jsou mi neznámé.¹⁴

Milenka rytíře Moritze von Heniksteina, v románě slečna Bohdana, se jmenovala Marie Píchová. Narodila se v Bavorově v tehdejším čp. 24 a byla pokřtěna 30. května 1832 jako prvorozené dítě bavorského šafáře Bartoloměje Píchy a jeho manželky Kateřiny Vlčkové z Dubu.¹⁵ Otec později působil jako šafář v Čichticích, Borčicích a naposledy v Dubu. Se zámeckým pánem se Marie Píchová sblížila patrně v první polovině padesátých let 19. století. Křestní list, který jí byl vydán 2. prosince 1855, sloužil patrně jako doklad při zápisu narození jejího dítěte. Zápis se mi ale nepodařilo dohledat, stejně jako jinou další matriční stopu po této ženě, která byla z matčiny strany vlastní tetou královéhradeckého biskupa ThDr. Mořice Píchy.¹⁶

Z hlediska identifikace je nejproblematičtější osobou jistý Benoni, jenž podle vzpomínek slečny Šikolové posloužil Bohumilu Havlasovi k vytvoření postavy setníka Binelliho. Sdělila o něm, že nebyl voják, na dubském zámku se učil hospodaření a posléze si vzal Kateřinu Průchovou. Tento sňatek, který by mohl určit jeho totožnost, se mi však v matrikách nepodařilo nalézt.¹⁷ Nicméně v dané době působil v Prácheňsku člověk, který mohl mít eminentní zájem na hospodářském vzdělání svého syna u Moritze von Heniksteina. Byl to Daniel Benoni, dříve direktor střelskohoštického panství, později ve službách hraběte Taafeho v Nalžovech.¹⁸

Mexické dobrodružství de Binelliho se v Tichých vodách neobjevuje náhodně. Není to jen tím, že časově zapadá do údobí příběhů zmiňovaných v tomto románu. O Strunkovicích nad Blanicí mluví dosud lidé z okolí jako o Mexiku a místní nevnímají toto přízvisko pejorativně. Původ má v údajné účasti 25 Strunkovičanů na mexickém tažení Maximiliána Habsburského. Váleční veteráni z Mexika byli strunkovickou přítomností Havlasovy doby.¹⁹

Autoři románů čerpají často z vlastních zkušeností a z životních příběhů lidí z okolí. Mnohé životní osudy jsou ovšem tak bizarní, že když se spisovatel ujme jejich zpracování, vystavuje se nebezpečí, že mu mnohý čtenář - natož literární kritik - neuvěří.

*Erb Moritze rytíře von Henikstein.
Na modrém poli bílý přitesaný kvádr,
na něm zlatý slaměný úl, k němuž
se v polokruhu slétá sedm zlatých včel.*

¹³ Státní oblastní archiv v Třeboni (dále jen SOA T), sbírka matrik (dále jen SM), Fara Dub 6 (Z 1784 - 1877 pro Dub), s. 120 - 121, s volně vloženým listem s podpisy členů obdukcční komise.

¹⁴ Otisk z originálního štočku použitého k výtiskům pohlednic literární postavy Amaty Valerie Kroužkem bavorských rodáků v Praze.

¹⁵ SOA T, SM, Fara Bavorov 13, (N 1814 - 1853 pro Bavorov), s. 242 - 243.

¹⁶ Viz také: Jan Antonín Mager: Královéhradecký biskup Mořic Pícha a jeho jihočeské kořeny, in: Rodopisná revue č. 4 / 2006, s. 10 - 11.

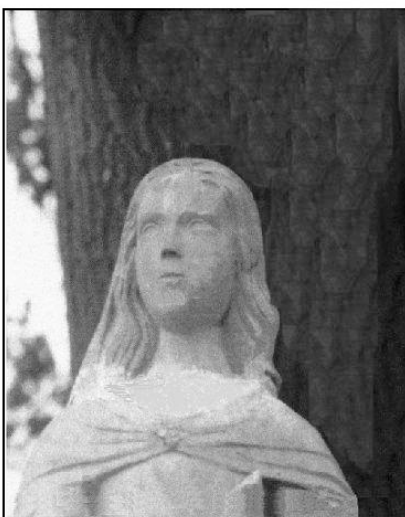
¹⁷ Roku 1865 se v dubské farnosti vyskytovalo příjmení Průcha v Dubu v čp. 2 a 24 a v Javornici v čp. 27. Soupis osadníků z tohoto roku (jediný dochovaný) zaznamenává dvě Kateřiny Průchové. Roční v dubském čp. 2 a čtyřletou v Javornici (Státní okresní archiv v Prachaticích, Archiv ř.k. farního úřadu Dub, sign.: II-31).

¹⁸ SOA T, SM, Fara Střelské Hoštice 3 (N 1784 - 1846 pro celou farnost), fol. 230b. Zde je zápis narození Julia Huga Benoniho dne 17. prosince 1832 ve Střelských Hošticích čp. 1, syna Daniela Benoniho, ředitele a právního střelskohoštického panství, a jeho manželky Anny, dcery pražského obchodníka Josefa Reinelta. O Juliu Hugo Benonim jsem se domníval, že nepřichází v úvahu jako předloha k literární postavě setníka de Binelliho, neboť od mládí se věnoval hudbě. Vzdělával se ve Vídni, kde pak i působil. Pan M. Trnka poté, co se seznámil s rukopisem, mi však sdělil, že prof. dr. Štědroň v Československém hudebním slovníku osob a institucí (sv. 1, Praha 1963, heslo Benoni Julius, s. 84) mj. uvádí: „Pro neúspěchy svých skladeb, zvl. své poslední opery vzdal se hudební činnosti (1860) a pracoval v zemědělství v Dubu, okr. Prachatice, poslední zápis z r. 1862.“ Za tuto informaci mu děkuji. Nyní lze mít za to, že totožnost Benoniho, jak zmiňuje slečna Šikolová, je určena. Bohužel se nám nepodařilo objasnit, z jakého pramene tuto informaci prof. dr. Bohumír Štědroň čerpal.

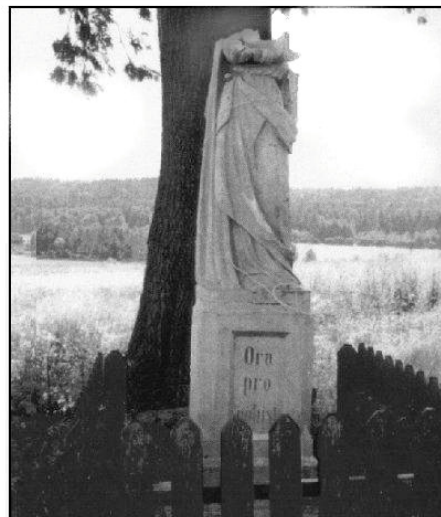
¹⁹ Jaroslav Kudrnáč: Strunkovice nad Blanicí od pravěku do novověku. Písek 1998, s. 173 - 175.

Socha Panny Marie pořízená nákladem Moritze rytíře von Henikstein v roce 1865. Údajně nesla podobu jeho milenky Marie Píčové. Pomník stojí u silnice z Dubské Lhoty do Dubu. Stav 20. 3. 1983.

Vandalstvím poničená socha „Mater dolorosa“ z Havlasových Tichých vod byla pro nedostatek finančních prostředků zrekonstruována neodborně a zcela ztratila svoji původní podobu i výraz. Stav 27. 6. 1999

Vandaly opět dekapitovaná socha Panny Marie nemůže za nás prosit, ale žaluje ... Stav 7. 7. 2004